

Biblijska podloga Händelova Mesije*

Franjo Jesenović

Biblijski oratorij *Mesija* jedno je od najpoznatijih i najveličanstvenijih glazbenih ostvarenja uopće. Kao Beethoven u svojoj *Missi solemnis*, tako je u *Mesiji* Händel dao svjedočanstvo vjere u značenju Isusa Krista i njegova Evanđelja za povijest čovječanstva.

Georg Fridrich Händel rođen je 1685. god. u nje-mačkom gradiću Halleu. Nakon smrti svoga oca mla-di Händel napušta studij prava i daje se na studij glaz-be. Njegov nemiran i borben duh vodio ga je u sva glazbena središta ondašnje Evrope, dok se nije konačno 1714. zaustavio u Londonu. U životu uvijek je oda-birao ono što je mogao dovesti do punine i tome je ostao vjeran do smrti. Čitav život proveo je u vrevi kazališta i koncertne dvorane. Svojom upornošću ne-nadmašivo je ostvario sebe.

U posljednjim godinama vid mu je, kao i Bachu, sve više slabio, te je slijep završio život 1759. Uz veličan-stveni sprovod pokopan je u Westminsterskoj opatiji.

Sva Händelova djela odlikuju se jasnoćom oblika i sadržaja, toplinom zanosa i spontanošću. Glazba mu je neposredna, lako shvatljiva i bez kompliciranih mi-saonih meditacija koje zamaraju slušateljstvo, kao što biva kod Bacha. Händel je uvijek poletan, vedar, pun optimističkog raspoloženja, nikad turoban i bez-nadan. Svojom glazbom kao da poziva široke narodne slojeve na svečanost.

Svojim djelima obraćao se narodu, slušateljima srednjeg staleža što je, kako tvrdi Grout, »jedan od prvih znakova socijalne promjene koja se nastavila kroz drugu polovinu stoljeća«.

Nadalje, sva su Händelova djela puna snage i veličine. Održavaju istinski suosjećaj za sve boli Boga-čovjeka i svakog patnika, te zanosno udivljenje pred svemogućim Bogom.

Händelova je glazba, također, slikovita, dramatska, što podosta objašnjava zašto se Händel konačno pot-puno posvetio oratoriju gdje je počeo najveći uspjeh.

U gigantskom umjetnikovu opusu, koji sačinjava impozantan niz od sto svezaka Chrysanđerova izda-nja, posebno poglavlje zauzimaju oratoriji, njih oko trideset. Oni zadivljuju umjetničkom savršenošću, koja je obostrana: s obzirom na tekst i likove što ih muzika izražava te s obzirom na samu muziku.

Sadržaji njegovih oratorija, gotovo isključivo, uze-ti su iz Biblije, i to poglavito iz Starog zavjeta. Čak i oratorij *Mesija*, u kojem je Krist središnja osoba, pa bi mu prema tome građa morala potjecati iz Novog zavjeta, satkan je većim dijelom iz starozavjetnih kristoloških tekstova. Veliki biblijski likovi i događa-ji, stradanja i robovanja Izraelskog naroda, uspješne borbe za oslobođenje i pobjede, veliki pojedinci i sku-pine koji su žrtvovali sve, pa i život, u korist zajed-nice, naroda — svi su oni pod Händelovim umjetnič-kim perom našli savršen glazbeni izraz.

Uspjehu biblijskih oratorija pridonijela je jaka svi-jest Engleza, koji su inače izvrsno poznavali i proživ-ljavali Bibliju, a pomalo su se i sami smatrali »izabra-nim narodom« pa su kroz biblijske likove i zbivanja proživljavali svoju misiju.

* Predavanje je održano na svečanoj akademiji u čast sv. Tome Akvinskog 28. I. 1978. g.

Händel je oratorij doveo do vrhunca, a veličan-stveni je *Mesija* vrhunsko ostvarenje toga genusa.

Premda je tekst *Mesije* zapravo splet biblijskih tek-stova, može se smatrati kreativnim literarnim dostig-nućem. Satkani biblijski tekstovi predstavljaju nada-hnutu i jedinstvenu umjetničku cjelinu, makar je li-bretista, gotovo neprimjetno, tek povezivao tekstove, koji su svi usmjereni na osobu i djelo Mesije, Isusa Krista, kao Spasitelja i Otkupitelja. Autor teksta je, po općem sudu, Charles Jennens (1700—1773) bogati amater koji se zanimao za nova glazbena ostvarenja pa je rado pisao libreta. Čini se da je Jennens ljeti 1741. poslao Händelu engleski tekst koji je, u engleskom, vrlo otmjen i neukočen pa stoga prikladan za uglaz-bljivanje.

Libreto u prvom i drugom dijelu oratorija upot-rebljava temeljna mesijanska mjesta Starog zavjeta. Njima je, premašući zadana obećanja, osvijetljena Kristova misija u svijetu i veliki plan spasenja. Njihovo konačno ostvarenje izražava se u trećem dijelu tek-stovima Otkrivenja. Time je ostvarena povezanost oba-ju zavjeta prema drevnom načelu: »Novi se u Starom skriva, a Stari u Novom otkriva« (DV br. 16).

Mesija je izveden prvi put 14. travnja 1742. god. u Dublinu. Nakon te izvedbe novine su donijele ovakvu kritiku: »Riječi nisu dovoljne da izraze užitek što ga je muzika pružila začuđenim i zadivljenim slušateljima.«

Veliki pjesnici: Goethe, Herder i Klopstock dive se u *Mesiji* izvanrednoj drami i Händelovu umjetničkom duhu koji je istančanom osjetljivošću tekstova i glaz-bom oplemenio i oživotvorio riječi libreta.

Glasoviti engleski propovjednik Mewton održao je 1780. god. pedeset propovijedi na tekst *Mesije*.

Händel je, dakle — kao eminentan vjernik i emi-nentan glazbenik — pažljivo osluškivao tekstove i obu-kao ih u silno dojmljivo glazbeno ruho. Na taj je način vjerničku poruku intenzificirao do beskraja. To je pri-općio slušateljstvu koje je, u isto vrijeme, čutilo i tek-stove i glazbu. U *Mesiji* se riječ i glazba slijeva u nerazdvojaviv doživljaj, u jedinstvenu kontemplaciju o-sobe i djela Mesije-Isusa Krista, a Händel — a tako i publika za koju je skladao — kroz ovo djelo izražava svoju vjeru i poklonstvo. Vele da ga je za vrijeme stva-ranja ovog remek-djela sluga češće nalazio sa suzama na očima. Jednom je sâm umjetnik, skladajući, u za-nosu uskliknuo poput Stjepana: »Video coelos apertos — Vidim otvorena nebesa i Sina čovječjega gdje stoji zdesna Bogu« (Dj 7, 56).

Uistinu, središnja je osoba *Mesije* Krist, koji čita-vom oratoriju daje jedinstvo, promatran uvijek u svom bitnom odnosu prema čovječanstvu.

Händelov *Mesija* zaokupljen je Bogom i čovje-kom. Mesijinim dolaskom Bog postaje nerazdruživim pratio-cem čovjeka i njegove povijesti, njegova lutanja i stradanja, njegovih pregnuća i ostvarenja, njegov prijatelj i brat. U njemu, u Kristu, pobjedonosan je svaki križ, pobijedena svaka smrt, oproštena svaka krivnja, perspektivna svaka nada i jedino u njemu o-tvorena su nam vrata u Život.

Skladatelj je u *Mesiji* primijenio široku ljestvicu izražajnih glazbenih sredstava kojima je izvanredno uspio podvući pojedine događaje, bilo da se radi o pat-njama i stradanjima ili o radosnu kliktanju.

Händel u *Mesiji* upotrebljava široki arhitektonski luk koji mu omogućuje upotrebu mnogih glazbenih

sredstava. Glasovno se izmjenjuju četiri solista sa zborom. Solisti pjevaju čiste recitative i raspjevane arije, te duet i kratki kvartet. Pojava zbora djeluje uvijek svečano i nekako završno: zbor proživljava kao sadanje ostvarenje ono što su prethodni recitativi i arije naviještale. Tako se može reći da snažni Händelovi zborovi sačinjavaju srž oratorija. Oni dopunjuju smislom pojedine događaje, usmjeruju na lik Mesije, izražavaju veličanstvene vizije patnja i pobjeda, stradanja i nadanja, uzdižu glas vjere, dosižu izraz isповijesti vjere, te postaju razglasi i predstavnici vjere i opravdanih težnji širokog narodnog mnoštva. Njima je Händel pokazao veliku snagu u prikazivanju kolektivnih osjećaja. Oni su odjek onoga što su ljudi u srcima proživljavali kroz prijašnje recitative i arije. Iz zborova se opet izdižu pojedinačni glasovi — solisti — koji se raspjevaju na divne biblijske tekstove te kao da se probijaju u velikoj bujici prošnja, usrdnih molbi i nada.

Djelo se sastoji od tri dijela, petnaest slika i pedeset i tri vokalno-instrumentalna stavka. Dijelove bismo mogli ovako sadržajno sažeti: prvi dio sačinjavaju: navještaj, rođenje i djelovanje Mesije. Temelj drugog dijela jest: Mesija — Jaganjac Božji koji oduzima grijeh svijeta, muka i smrt, uskrsna proslava, proglaš Mesijina nauka i djela svijetom, te pobjedonosni Aleluja. Treći se dio raspjevao o plodovima Kristova uskrsnuća: uskrsno slavje čovječanstva i svemira. Čitavo djelo uvodi slušaoca u misterij Mesije-Krista, u njegovu osobu i njegovu djelo, u njegovu smrt i uskrsnuće, u konačni plod njegova djela i uskrsnuća — uskrsnuće i obnovu čovjeka, čovječanstva i svemira. A sve je to, s obzirom na tekst, satkano iz proročanstava što se ovdje pjevaju retrospektivno — u svjetlu ispunjenja koje premašuje drevna obećanja — zatim iz malih odlomaka povijesti Isusove po Mateju i Luki te iz poslanica apostola Pavla i Otkrivenja.

Petnaest slika tako je komponirano da svaka stoji u kontrastu sa prethodnom i slijedećom. Svaka slika zamišljena je u triptihu. Počinje čistim recitativom koji nam najavljuje temu. Nakon njega obično slijedi arija koja proširuje i razrađuje najavlvenu temu dovodeći je u pojedinim momentima do prave virtuoznosti. Kruna triptiha je zbor u kojem svaka slika dosiže svoju kulminaciju. Ponavljanje teksta u arijama i zborovima uvjetovano je zahtjevima dramske radnje, a Händel je na taj način uspio izraziti sve treptaje svoje duše.

Prvi dio oratorija satkan je od šest slika. Prve četiri slike usredotočuju se na iščekivanje Mesije-Krista. U prvoj slici on nam se objavljuje kao Bog Tješitelj. Oratorij se otvara vedrom tenorovom arijom na početne riječi Deuteriozajije: »Tješite, tješite, narod moj«. U drugoj slici budući Mesija nastupa kao Svevladar koji pročišćava i redi čitav svijet kako su to navijestili proroci, Hagaj i Malahija, riječima: »Doći će Gospod iznenada u svoj Hram. Evo ga, dolazi već. Očistit će svećenike svoje i pročistit će ih da prinosе žrtvu u pravednosti«. U trećoj slici čujemo blagi altov pjev Izajijina proroštva: »Evo, Djevica će začeti...« gdje nam se Mesija naviješta kao Emanuel-Sin Božji. Vrhunac pak prvog dijela oratorija, u četvrtoj slici riječima, predstavlja zbor koji pjeva Izajijine riječi: »Dijete nam se rodilo, Sin nam je darovan«, na što se — nakon pastorale — nadovezuje andeoska pjesma iz Lukina evanđelja. Šesta slika sažima sve djelovanje Mesije kao čudotvorca i Dobrog pastira nezaboravnom sopranovom arijom: »On pase stado svoje«, na koju se nadovezuje zbor Matejevim riječima: »Njegov jaram je sladak i breme lako«.

Drugi dio oratorija također je satkan od šest slika u kojima je došlo do izražaja i majstorstvo libretiste i velemaistorstvo glazbenika. Sedma slika otvara se pjesmom zbora na riječi Krstiteljeve: »Evo Jaganjca Božjeg« da onda alt pa opet zbor zapjevaju najdijeljiviju sliku budućega Mesije iz Četvrtog kantika o Sluzi Jahvnu (Izajija 53): »On je prezren i odbačen za naše grijehе, njegovim smo ranama iscijeljenik«. Ovdje muzika dočarava svu tjeskobu i satrtost Jaganjca Bo-

žjeg. Samo umiranje i smrt spleteno je iz rukoveti tekstova psalama i tužaljki iz kojih se odgovarajućom muzikom dočarava prezir, ruganje, klonučje i sama smrt. Ali u to upada tenor da riječima psalma 16. navijesti kako ova smrt nije konačna: »Nećeš mi ostaviti dušu u Podzemlju«. U devetoj slici još je kraće sažeta Mesijina pobjeda nad smrću; Uskrsnuće, proslava Uzašašćem i plod te otkupiteljske smrti koji se izražava riječima psalma 68: »Uzlazeći u visinu vodi ljude sa sobom«. Nakon tog kratkog doživljaja Uskrsa i Uzašašća, u desetoj slici, već prisustvujemo razglašenju Evanđelja cijelim svijetom, gdje sopran pjeva uistinu ljupku melodiju: »Kako su ljupke noge glasonoše radosti, mira i spasenja« na riječi iz Izajije 52, 7. U jedanaestoj, ozbiljnoj slici neustraživi bas riječima psalma 2.: »Zašto te bune narodi?« predstavlja nam oporbu svijeta Evanđelju, ali ona ne narušava Božji plan, jer će odmah u dvanaestoj slici provaliti pobjedonosni »Aleluja« kao konačna pobjeda Božjega spasiteljskog djela.

U trećem dijelu, Händel kao da nas ponovno vraća uskrsu što ga je u drugom dijelu *Mesije* samo letimično naznačio. No ovdje ga opijeva ne samo kao uskrs Kristov nego i naš: uskrs svega čovječanstva i kvasac novoga kozmosa. Kristova pobjeda treba biti okončana našim uskrsnućem i obnovom.

Ovaj treći dio oratorija sačinjavaju tri slike. Dominiraju tekstovi iz Joba, 1 Kor 15, Rim 8 i Otkr 5. Najprije naširoko raspjevani kliktavi sopran pjeva poznatu ariju u E-duru na Jobove riječi: »Ja znam da moj Izbavitelj živi«. Tu valja zamijetiti povećanu kvartu (e-ais) koja uzlazi u kvintu (h). Napetošću ovog izvanrednog glazbenog izraza kompozitor izražava novost i prodor u novi red postojanja što ga je donio Krist te zapanjenost ljudi nad veličanstvenim događajem, koji ne ostaje samo događaj Kristov već i događaj svakoga od nas. Na ovu divnu ariju nadovezuje se zbor o dva Adama: po jednom grijeh, po drugomu otkupljenje; po jednomu smrt, po drugomu život. To je glazbenik izrazito teškim i usporenim largom u prvom dijelu smrti i grijeha, a u drugom dijelu otkupljenja i života raspjevanim i lakokrilim kliktajem. U četrnaestoj slici je izražena poruka Pavlova najpoznatijeg teksta o uskrsnuću iz 1 Kor 15. Pjevaju je bas, alt, duet — alt-tenor — i zbor. Čujemo trublje sudnjeg dana i navještaj pobjede nad konačnom neprijateljicom čovječanstva, nad smrću. U petnaestoj se slici već približujemo svečanom apokaliptičkom završetku, ali čini se da je tu sam Händel u libreto umetnuo — često zaboravljene — riječi poslanice Rimljanima: »Ako je Bog za nas, tko će protiv nas?« U ovu nas sopranovu ariju kompozitor uvodi srdačnom glazbom od dvadeset četiri takta, bogatom veselim trilerima, da se iz toga izvije prava igra između orkestra i solista koji kao da se sav sretan izivljava u bezbrojnom ponavljanju Pavlovihi riječi: »Bog je za nas!« Ovaj tekst pri kraju oratorija baca jarko svjetlo na svu povijest spasenja u kojoj je na djelu Bog koji je za nas. I odjednom, kao da je učinjen iskorak sa zemlje u nova nebesa gdje čujemo pjesmu otkupljenih: onom Bogu, koji je bio za nas, nebesnici pjevaju himan Janjetu iz Otkrivenja 5: »Dostojan je zaklani Jaganjac...«. Taj se himan slijeva u nebrojeni, mogli bismo reći, beskonačni, nebeski Amen kojim Händel završava svoj oratorij.

Zaključak

Händel ostaje svojim djelom vječni prorok zanoša i nade da će jednom nastati novi, Božji svijet. Tako potiče u pojedincima i udruženim ljudima uvijek nove napore da se zlo prevlada, pogotovo kad Bog jamči za sigurnu pobjedu dobra.

Već je sam libreto izvrsna literarna kompozicija onoga što se danas zove povijest spasenja koja teče od prvog neba i prve zemlje iz knjige Postanka do novog neba i nove zemlje Otkrivenja. Glavni provoditelj i ostvaritelj Božjeg plana jest Isus Krist. On zove

na to djelo svakoga svoga vjernika i poklonika. Tome libretu Händel je dao nedostiživ, genijalni, glazbeni izraz. Tako nam Händelov umjetnički genij glazbeno dočarava djelo Sina Božjega u najsavršenijoj i poput suze čistoj grandioznosti.

Moramo reći da taj govor svaka generacija čuje pomalo na svoj način. Stoga nije čudo da su kroz dva stoljeća načinjene mnoge modifikacije veličanstvenog *Mesije*. Händelovo je remek-djelo postalo opće-ljudska svojina pa svaka generacija osjeća potrebu da ga adaptira za svoje vrijeme i svoj ukus.

Svakako, Händelov je *Mesija* vrhunska glazbena isповјest vjere i nade u veliku budućnost čovječanstva za koju jamči Bog i Krist. Ta budućnost je već sada, u srcu čovječanstva, djelatna u Isusovim vjernicima i poklonicima i u svim ljudima dobre volje koji imaju osjećaja za ovo jedinstveno umjetničko djelo u kojem se savršeno sjedinjuje glazba i riječi.

Kod prve izvedbe, za vrijeme pauze, vele da je Händel u razgovoru s jednim engleskim aristokratom iznio vrednovanje svoje umjetnosti i umjetnosti uopće: »Boljelo bi me kad bih ljudima pružio samo užitak. Moj je cilj učiniti ih boljima«.

LITERATURA:

a) glazbena

G. F. HAENDEL, *Der Messias*, Leipzig
F. VOLBACH, *Der Messias*, Leipzig
C. MACKERRAS, *Messiah*, London, 1967.
J. ANDREIS, *Povijest glazbe*, Zagreb, 1942.
C. HÖWELER, *Muzički leksikon*, st. 205 — 206. Beograd, *Muzička enciklopedija*, Leksikografski zavod, sv. I str. 617 — 621., Zagreb (1958.)
Enciklopedia storica, ediz. UTET. vol. II str. 663. Torino, 1966.

b) teološka:

C. TOMIĆ, *Psalmi*, Zagreb, 1973.
A. REBIĆ, *Prorok Izaija*, Zagreb, 1971.
W. D. BOOR, *Prva poslanica Korinćanima*, Zagreb, 1974.
W. J. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 1969.
X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije (RTB)*, Zagreb, 1969.

c) povijesna:

G. M. TREVEYAN, *Povijest Engleske*, Zagreb, 1956.

Došla nam voda do grla!

Vlatko Bilić

Najprije molim cijenjeno čitateljstvo da mi oprosti smjelost što se bez dovoljno stručnog znanja i bez autoriteta stručnjaka javljam za riječ na ovoj stručnoj tribini. Držim ipak da mi dugogodišnje iskustvo pjevača u crkvenim zborovima i instinkt za mjeru, ukus i karakter glazbe, duhovne i svjetovne, koji sam stekao prateći glazbena zbivanja i pohađajući glazbene priredbe, daju pravo da iznesem svoje mišljenje o zabrinjavajućim pojavama u praksi suvremene hrvatske crkvene glazbe. Želim da ovo bude poticaj da netko odgovoran počne odlučno sređivati ovo stanje.

Znamo kakva je reakcija na nove poglede i odredbe Drugog vatikanskog koncila o svetoj glazbi uslijedila kod nas: mnogi iz krugova vjernika i svećenstva (osobito redovnika!) s velikim olakšanjem odbacili su »teško breme tradicije« i bacili se grozničavo na prekapanje po glazbenim ropotarnicama drugih naroda, po plantažama pamuka, po barovima, po kabaretima, po taborištima gnjevnih mladih razbarušenih prosvjedovatelja, i još kojekuda, i tako malo pomalo skupili brdo svega i svačega, što se sad već zove ništa manje nego »Hrvatski crkveni napjevi za razne prigode«. To je, naime, poglavlje u »Hrvatskoj crkvenoj pjesmarici«, izdanju Kršćanske sadašnjosti, Zagreb i Naddušobrižničkog ureda, Frankfurt/M 1976., na koju ću se opširnije osvrnuti. Nešto sam načuo o načelima kojima su se ravnali u radu izdavači spomenute zbirke, ali o tome neka govore drugi, a ja ću samo o sadržaju spomenutog poglavlja.

Najprije blagi prigovor zbog površnosti: tekst »Zdravo Marijo« podmetnut je pod, doduše, tradi-

cionalnu crkvenu melodiju iz Citharae octochordae »Zlatnih krila«, ali note po vremenskoj vrijednosti nisu prilagođene povećanom broju slogova novog teksta. Zatim »O dođite, vjernici!: to nije hrvatski napjev, nego prastari latinski »Adeste fideles«, koji se pripisuje sv. Bonaventuri. J. Molitor (»O čovječanska hrano«) nije sigurno skladao hrvatske crkvene napjeve. Isto tako pod naslov poglavlja ne spadaju »Krist Kralj vlada«, »O najsvetija«, »Sred te se pećine« i »Svetom Anti«. No, sve bi se ovo moglo podnijeti; ako i nisu naši, ponašeni su tijekom vremena, i konačno, izvorni su crkveni napjevi i imaju potrebna svojstva crkvene glazbe. Mnogo je teže prijeći preko skupine napjeva pod zajedničkim podnaslovom »Šansone«. Prije svega sam podnaslov znači doslovno popijevke i takvu tuđu rječtinu bolje bi bilo izbjegavati. Ona označuje posebnu glazbenu vrstu vjerojatno samo u Francuskoj, i to posebnu samo zato što je francuska, kao što je i njemački Lied posebna vrsta samo zato što je njemačka. Obje su nastale u određenim uvjetima i određenoj klimi. Kad se »chanson« prešadi izvan Francuske, iznikne svašta, kao što se kod nas dogodilo s pomodarskom riječju »boutique«: butik za ribu, butik za lijesove itd, a to je već daleko od ukusa i od smisla. To je izivljavanje polupismenog mentaliteta. A sad idemo dalje. Osim popijevaka naših slavni, vrijednih i legendarnih »Žetelaca« koje sam sklon pustiti u crkvu, pa i u neke dijelove liturgije (da se ne rekne da sam zadržati konzervativac), većinu čine crnačke duhovne popijevke, Negro spirituals: »O! Joshua fit the battle ob Jerico« (»Braćo moja, radujmo se«), »Michael rows